

Eleştirel Yaklaşım Bağlamında Teknoloji ve Hegemonya İlişkisini Tartışmak

Hüseyin Çelik, Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi, huseyincelik@arel.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9375-9320>, Geliş Tarihi: 21.11.2019, Kabul Tarihi: 22.01.2020

Öz Abstract

Teknolojinin günümüzde hızla gelişmesi toplumsal hayatta değişimlere neden olmaktadır. Teknolojiyi kullanan devletler, gruplar ve şirketler onun sağladığı avantajlardan etkin bir biçimde faydalanmaktadır. Bunlardan en önemlisi hegemonyadır. Bu makalede teknolojinin toplumları yöneten sınıflar için elverişli bir aygıt olduğu ve hegemonyanın sağlanması için bu araçlardan faydalandığı iddia edilmektedir. Teknolojinin ekonomik süreçteki etkisi siyasal ekonomi yaklaşımı ile ortaya konulması amaçlanmıştır. İleri teknoloji düzeninin akılcı olması ve etrafında şekillenen mantıksal düzen, doğanın kurallarını bir kenara bırakarak ve kendi düzenini ortaya koymasından ötürü gerçekleşmektedir. Kitlesel

savaşlar ve kıyımlar eskisi kadar yoktur, onun yerine sömürgeci düzende az gelişmiş yapıları yıkarak kendi mantıksal-sömürgeci düzeninin yerine geçmektedir. Bu yer değiştirme faaliyetinde her şey yukarıdan dayatılarak şekillendirilmektedir. Karşıtlar soğurularak etkisiz hale getirilmekte ve düzene ve sisteme zararsız olarak yeniden düzen içerisinde var olmalarına izin verilmektedir. Teknoloji sayesinde devletler ve çok uluslu şirketler bu evreni medya ile inşa etmektedirler. Teknoloji hâkim sınıfların ellerinde kontrol ve hegemonya sağlamak için kullanılmaktadır. Sonuçta teknoloji sayesinde kapitalist yapının güç, sermaye ve iktidar baskısını insanlara dayattığı ortaya çıkmaktadır.

Technology and Hegemonia in the Context of Critical Approach

Today, the rapid development of technology leads to changes in social life. States, groups and companies that use technology effectively benefit from its advantages. The most important of these is hegemony. In this article, it is claimed that technology is a suitable device for the classes that govern societies and that these tools are used to ensure hegemony. It is aimed to put forward the effect of technology in the economic process with the political economy approach. The rationality of the high-tech order and the logical order that is formed around it is realized by leaving aside the rules of nature and revealing its own order. Mass wars and massacres

are not as long as they used to be, but instead replace their logical-colonial order by destroying less developed structures in the colonial order. In this displacement activity, everything is shaped by imposing from above. Opposites are absorbed and neutralized and allowed to re-exist in harmless order. Thanks to technology, states and multinational companies build this universe with the media. Technology is used to provide control and hegemony in the hands of the dominant classes. As a result, thanks to technology, the capitalist structure imposes the pressure of power, capital and power on people.

Anahtar Kelimeler

Keywords

Teknolojik Değişim, Medya, Hegemonya, Hegemonik Süreç.

Technological Change, Media, Hegemony, Hegemonic Process.

Giriş

Günümüzde yeni teknolojilerin hızla artması akla yüzlerce yıldır devam eden insan ile teknoloji arasındaki ilişkilerin gelişiminin üzerinde durulması ihtiyacını doğurmuştur. Makineleşme her zaman modernleşmeyi kolaylaştıran ve bunun yanı sıra burjuvaziye elverişli ve karlı bir ortam sağlamıştır. Devletler teknolojik gelişme ile güçlü hale gelmişler, hatta teknolojiyi elinde bulunduran ülkeler süper güç olmuşlardır. Günümüzde teknoloji sihirli bir güç olarak devletlere, gruplara ve insanlara daha fazla hegemonya sağlanması için fırsatlar vermekte, insan yığınlarını kullanma, manipüle etme ve kontrol etme imkânı sunmaktadır. Çünkü teknoloji sayesinde seri ve kitle halinde üretim mümkün hale gelmiş ve böylece maliyetler hızlı bir şekilde azalmıştır. Bu durum hem kapitalistlerin, hem de hegemonyayı uygulamak isteyenlerin lehine oluşan bir sonuçtur.

Hegemonyanın normatif ve iyimser uğrağı, liberalizmin temel koşullarını daha kapsayıcı, daha dinamik ve daha somut hale getirerek demokratik olanakları genişletme olanaklarına dayanmaktadır (Butler, 2005: 21). Oysa hegemonya bir demokratik oluşumdan çok fazla miktarda beslenmekte ve onun olanaklarından istifade etmektedir. Örneğin Avrupa'da 1930'lu yıllarda demokrasi sayesinde iktidara gelen iktidarlar radyoyu ve basından istifade ederek hegemonik alanlarını sağlamlaştırılmışlardır.

Evrensellik, sömürgeci ve ırkçı uygar "insan" anlayışlarını yaymak, belli insan topluluklarının insanlığından dışlamak ve kendisini sahte ve kuşku dolu bir kategori üretmek için kullanılmıştır (Butler, 2005: 49). Böylece evrensellik kavramı hiçbir zaman her şeyi kapsayamaz ve tüm olası içerikleri kuşatabilseydi, yalnızca zaman kavramını kapatmakla kalmaz, bizzat evrenselliğin siyasal etkisini de mahvederdi. Evrensellik bu nedenle açık uçlu bir hegemonya mücadelesiyle bağlantılıdır (Butler, 2005: 49). Bu durum özellikle modernizm çağında kendini açık bir şekilde göstermiştir. Hegemonik mücadele modern çağda bambaşka enstrümanlar ile yapılmaya başlamıştır.

Makineleşme ile birlikte kapitalizm süreci, aynı zamanda modernizm dönemi başlamıştır. Modernizm çalışanların bedensel faaliyetlerini basit, tekdüze ve büyük ölçüde önceden belirlenmiş, itaatkâr bir şekilde takip edilmesi ve düşünmeden yapılması gereken hareketlere indirgeyen, bireysel insiyatifi ve kendiliğindenliği yasak bölge ilan etmiş Fordist fabrika modeliydi. Bunun ardından Max Weber'in alan olarak tanımladığı insanların hareketlerini sistem içerisinde kaldıkları kanun ve nizamnameler tarafından yönlendirebildiği bürokrasi geliyordu. Bir panoptikon yani devamlı gözetlenebilen hapisane şeklinde oluşan bu yapı, büyük biraderin emri altında itaatkârlığın devamı kontrol edildiği olmayanların sistem dışına katılabildiği düzendi (Bauman, 2017:55). Fakat modernleşme ile birlikte teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi aynı zamanda modernist çağın sona ermesini sağlamıştır.

"Gleichsachaltung", yani tektipleştirme, modernitenin sonunu getirmiştir. Günümüzde bir dev olan devletin baş tarafı küçülmüş, hatta görünmez hale gelmiştir. Neoliberal ekonomik yapı, tüm sorunların artık insanlar tarafından çözülmesi gerektiğini, bunun için insanların elektronik altyapılardan faydalanabileceğini, devletin gerekirse görünür durumda olacağını insanlara öğretmeye başlamıştır. Günümüzün doxa'sı, yani hakim olan kanaati, özgürlük ve egemenlik arasında süregelen bir mücadele yerine, birbirini karşılıklı olarak devamlı üreten, yani birbirlerine bağımlı bir şekilde biçimlendiren bir yapıya taşınmıştır (Bauman, 2017:61). Bu yapı, teknolojiyi kendi amaçları doğrultusunda kullanan bir oluşumdur.

Teknoloji sayesinde yeniden üretilen bir yapıt, teknik aracın özelliklerini taşımaktadır. Bu özellikler insan gözünün saptayamayacağı veya oluşturamayacağı görüntüler ve renkler olabilmektedir. Walter Benjamin'e göre (2001:3-4), sanat yapıtının yeniden üretilebilir olmasıyla birlikte onun özel atmosferi, aurası yani hâlesi yok edilmiştir (Aktaran: Çelik, 2018:20). Bu hâle onun üretildiği zaman anında oluşturulmuştur. Bu hâleyi günümüzde oluşturmak imkânsızdır. Çünkü üretilen yapıt, bugüne uyarlanmış ve seri halinde yeniden üretilmiş bir yapıttır.

Teknolojik gelişmeler sanat olarak üretilen her şeyin sorgulanmasına yol açmıştır. Böylece artık sanatı da ele geçiren teknoloji kendine has doğası ve mekanizmalarıyla insanlara sunulmaya başlanmıştır. Bu mekanizmalar toplumsal sınıfları önemli derecede etkileyebilen ve kontrol altında tutabilen bir yapıdır.

Bu makalede teknolojinin insanları, toplumu ve milletleri yöneten sınıflar için elverişli bir araç olduğu ve hegemonyayı sağlamak için devamlı surette teknolojinin kullanıldığı iddia edilmektedir. Makalede hegemonya kurma biçimleri açıklanmış ve ardından teknoloji kullanmanın insana etkisi üzerinde durulmuştur. Hegemonya ile teknoloji arasındaki ilişkileri açıklamak için çeşitli örnekler ele alınmış ve bu örnekler çerçevesinde araştırma iddiası olan teknolojinin hegemonik süreçteki etkisi ortaya konulmuştur.

Çalışmada Herbert Marcuse'un da dâhil olduğu Frankfurt Okulu odaklı siyasal ekonomi yaklaşımı temel alınmıştır. Toplumların geçim tarzları tarih boyunca önemli olmuştur. Örneğin İskoç aydınlanmasının aktörleri Adam Ferguson ve Adam Smith geçim tarzının doğal, tarımsal ve endüstriyel üretim tarzının baskın olup olmadığını veya üretim ilişkileri farklılıklarına (feodal, kapitalist veya her ikisinde bileşimine) göre yapısal kilit karakteristiğe sahip olduğunu belirtmişlerdir. Böylece iki ayrı tür düşünce üretilmiştir. Birincisi teknoloji ve üretimin örgütlenme biçimlerine önem verenler, diğeri ise işbölümü temelinde toplumsal ilişkiye vurgu yaparlar. Bu düşüncelerin her ikisinde de artı değer dağılımı sorunu ortaya çıkmış ve artı değer ne tür mekanizmalarca dağıtılacağı ve meşrulaştırılacağı gündeme gelmiştir. Adam Smith için sorun, rant ve toprak sermayesinin artı değeri ve haksız bölüşme, Marx için ise problem ücretli emeğin sömürülmesiydi (Garnham, 2008:116). Bu iki farklı düşünce siyasal zeminde kendisine yer bulmuştur.

Klasik sosyoloji, Smith'den Marx ve Weber'e kadar toplumsal kaynakların dağılımının doğal olmayıp siyasal mücadele sonucunda gerçekleştirildiğini tespit etmiştir. İnsanlar arasında bu siyasal mücadele bir sınıf mücadelesi olarak oluşturulmuştur. Başlangıçta itibaren sınıf, basit olarak soyut ve analitik bir kategori değil, üretim ilişkileri ve politik eylem arasındaki ideoloji dolaylı bir ilişki modeliydi. Alt yapı ve üst yapı arasındaki ilişki maddi çıkar üzerine kurulmuştu (Garnham, 2008:116). Bu durum aslında üzeri örtülü, müzakereler yoluyla oluşturulan bir mutabakata dayanmaktadır.

Garnham, kapitalist tahakküm yapısında bulunan açık eşitsizliklerin varlığına rağmen görece olarak sağlanan istikrarın nedeni ideolojik hegemonyanın değil ekonomik ilişkilerin donuk zorunluluklarında aranması gerektiğini söylemiştir. Bu nedenle, her üretim tarzı, içinde güçlü bir durağanlık taşır. Bu durum, sırası geldiğinde, egemen yapıyı sürdürmek üzere kültürel pratiklerin değişikliğini de sağlayacaktır. Alt yapı ve üst yapı arasında önemle vurgulanan bu noktanın varacağı yer ve getireceği kültürel değişim biçimleri tarihsel analiz konusudur. (Garnham, 2008:118). Bu durum kapitalist tahakküm yapısını yok etmemektedir. Kapitalizmde her zaman sınıf temelli bir hegemonyadan söz etmek gerekmektedir. Bu nedenle bu hegemonik sürecin nasıl oluşturulduğunun ve bunun devam ettirilmesi amacıyla nasıl bir mekanizmanın kurulduğunun anlaşılması gerekmektedir.

Hegemonik Süreç

Hegemonya kavramı, kültürel üstünlük ve liderlik üstünlük unsurlarıyla birlikte askeri üstünlük unsurlarını da içermektedir (Ives, 2011:105). Hegemonyanın sağlanması şiddet ve kaba kuvvet kullanılmasının yanı sıra Gramsci'nin söylediği rıza örgütlenmesi mekanizmalarıyla da olmaktadır. Gramsci bu konuda üç tipoloji geliştirmiştir: Dâhili, yozlaşmış ve minimal hegemonya. Dahili hegemonya yöneticiler ile yönetilenler arasındaki sınırsız bağlılığa işaret eder. Alan razı, veren razı biçiminde organik ve sürekli olarak çift yönlü sağlanan bu ilişkide aslında yönetenler kazanmaktadır. Yozlaşmış hegemonya dâhili doğasını kaybetmiş ve çürümeye yüz tutmuş demode bir liderlik biçimidir. Kitlelerin aktif desteğini yitirmiş, feodal aristokrasi ve burjuvazisidir (Aktaran: Ives, 2011:115).

Minimal hegemonya toplumun bir kesiminin, çoğu zaman elit bir kesimin kurumsal çıkarlarına uygun hareket ederek ve çatışan grupların önderlerini dönüştürerek veya bu önderleri elit ağlara eklemeyerek yönetme biçimidir (Ives, 2011:116). Böylece hegemonya çeşitleri şu şekilde özetlenebilir: Dâhili hegemonya rızaya dayalı olduğu gözükse de yozlaşmış ve minimal hegemonya zorlamaya dayanır (Ives, 2011:116). Hegemonya makro alan olan siyaset tarafından başlatılır ve mikro alan olan sivil toplum alanında, yani okullar, kiliseler, gazeteler ve yayın kuruluşları ile eğlence sektörü tarafından uygulanır (Ives, 2011:117). Bu durum Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı araçların işlevlerine benzemektedir (Althusser, 2000). Böylece hegemonyanın sağlanması için çeşitli enstrümanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Hegemonya, iktidarın toplumsal ilişkilerle ilgili gündelik anlayışımızı biçimlendirme ve bu sessiz ve örtük iktidar ilişkilerine rıza gösterme şekillerimizi uyumlulaştırma yollarını vurgular (Butler, 2005: 22). İktidar değişmez ya da durağan değildir, gündelik yaşam içinde çeşitli hassas durumlarda yeniden oluşturulur; belirsiz sağduyu anlayışımızı oluşturur ve bir kültürün geçerli "epistemeleri" olarak sıkı sıkıya yerleşir (Butler, 2005: 22). İktidarların değişimi bu gelişimi engellemez. Her iktidar, oluşum sürecinde hegemonik yapılandırmaya kendi çerçevesinde başlar ve devam ettirir. Bunun aslı şudur: Demokratik siyaset, kendi yoklukları üzerinde temellenmiş siyasal topluluklara musallat olmak üzere geri dönen dışlamalarla oluşur. Dışlamanın geri dönüşü, bizzat demokrasinin temel öncüllerinin genişlemesini ve yeniden ifadelendirmesine dayattığı ölçüde, bu tasallut siyasal olarak etkili olur (Butler, 2005: 19). Bu etkili olma tarzları, çeşitli biçimlerle kitlelere yöneltilmektedir.

Gramsci'nin uygulamadaki rıza yönetimi kendiliğinden, Hobbes'un ve Locke'ın toplumsal sözleşme ve doğa yasaları olarak açıklanan razı etme ve rıza gösterme mekanizmaları olarak açıklanabilir (Ives, 2011:118). Zaten Max Weber'e göre devlet yasal olarak zorlama uygulayabilen ve şiddet kullanma tekeline sahip bir oluşumdur. Böylece insanlar hegemonyayı kendiliğinden kabul ederler. İnsanlar bunu fark etseler de bile kabul etmek zorunda kalırlar. Çoğu zaman az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, Gramsci'nin ikincil olarak tarif ettiği işçi, köylü sınıfları, kadınlar ve çeşitli ırklar dünyayı anlayıp kavramada tutarlı bir felsefeye sahip değildir. Grupları yönlendirenler onlarla organik bağlı olan geleneksel entelektüellerdir. Onlar, gruplar için düşünce ve inançların parçalanmış bir sonucu olan bir ortak akıl inşa ederler. Ortak akıl (common sense) doğrultusunda hareket eden bu gruplar fiziksel tahakküme ve kendilerine karşı kullanılan güç mekanizmalarına etkili bir şekilde direnmeleri en baştan engellenmiş olur (Ives, 2011:129). Bu grupların kendilerine ait entelektüellerin olmaması nedeniyle daima yönetilmeye muhtaçtırlar. Hegemonik toplumsal kurumdan ödünç alınmış kavramları benimserler ve pasif konuma sokulurlar. Aslında düşünceleri ve eylemleri arasında daima tutarsızlıklar bulunmaktadır (Ives, 2011:130). Örneğin seçimlerde daima bir ortak akıl devreye girer. Zaten geleneksel entelektüeller onlar adına düşünüp karar vermişlerdir. Ortak akıl oluşturan sadece

entellektüeller değil, aynı zamanda onları yaratan ve destekleyen kurumlar, örgütler ve onlara dayatılan yaşam biçimlerinden ileri gelmektedir (Ives, 2011:132). Bu dayatılan yaşam biçiminin her zaman kendisini yenilemesi ve üretmesi için bir tamamlanmamışlığa ihtiyaç duyulmaktadır.

Laclau ve Zizek'in ifade ettiği gibi herhangi bir demokratik siyasal topluluğun oluşumu zorunlu olarak tamamlanmamıştır (Butler, 2005: 19-20). Bu tamamlanmamışlık söz konusu yeniden oluşumun önünü açmaktadır. Her defasında bu tekrarlanır ve yeni olanakları bir şekilde yeniden ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu tamamlanmamışlık aynı zamanda tamamlama imkânının öngörülmesine olanak tanımaktadır. Bu yeni oluşumların ortaya çıkışının sebebi de aslında bu durum olmaktadır. Her zaman adalet, eşitlik ve refah sloganlarıyla iktidara gelen oluşumlar bu tamamlanmamış oluşumun sınırlarına gelindiğinde tükenmekte ve bu yeni oluşumlara zemin hazırlamaktadırlar. Bu bir türlü tamamlanmamışlık sınıra eriştiğinde birtakım sorunlar oluşabilir. Bu durumda devlet terörü oluşur. Bu durumunun nedeni sınıra ulaşmadan veya dayanmadan kaynaklanmaktadır. Hegel'e göre devlet terörü koşullarında hiçbir birey çalışmaz, çünkü hiçbir birey kendi imzasını taşıyan bir nesneyi dışsallaştıramaz. Bilinç, kendi dolayımı ile dışa vurma kapasitesini kaybetmiştir ve hiçbir şeyin ipini koparıp kendisine karşı duran özgü bir nesne olmasına izin vermez (Butler, 2005: 30).

Tamamlanmamışlık ile evrensellik arasında bir çelişkili durum vardır. Özne her zaman evrensel olmak isteyecektir. İktidarın evrenselliği aradığı bu yapı her zaman devam eder. Fakat iktidar bu yapıyı çeşitli göstergeler yardımı ile kurar. Zizek keyif veren bir göstergenin yalnızca gösterdiği şeye özsel gibi görünmekle kalmayıp, aynı zamanda o şeyi kendisine göre düzenlediği Lacan'ın "Kapitone noktası"nı hatırlatırcasına bir açıklamada bulunur (Zizek, 1993:148). Spielberg'in Jaws'ı hükümetin ve büyük işletmelerin tecavüzleri, güç, siyasal istikrarsızlık gibi toplumsal mahiyetli çeşitli oluşumların bir köpekbalığı ile kolayca örneklenebileceğini öne sürer. Kapitone noktası ya da "kap" bu çeşit toplumsal anlamlar kümesini bağlar ve şeyleştirir. Daha öteye yönelecek toplumsal anlam arayışını bir şekilde önler (Butler, 2005: 35). Bu toplumsal anlamlar kümesi aslında bir simgeleştirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Zizek bir x'in vazedildiği ve x'in anlamlı hale gelmesi (adam olması) için bir simgeleştirme ediminin oluşturulması gerektiğini söyler. Bu simgeleştirme edimini gerçekleştirme için nesneye (gösterilen), kullandığı ad (gösteren) aracılığıyla geriye dönük olarak zorunluk veren belli bir dilsel vazetme işlevi zorunlu hale gelir. Simgeleştirme edimi ürettiği birliği sürdürmeyeceğini anladığında, bastırıp birleştirmeye çalıştığı toplumsal güçler, adın evcilleştirici kaplamasını yarıp ortaya çıktığında parçalanır (Butler, 2005: 37; Zizek, 1993:150). Simgesel edim bu nedenle asla sonsuz bir sürede var olmaz ve böylece onun bir bitimi vardır. Egemenliğe bir muhalefet noktası bulunduğu, simgesel edim onu bu egemenliği devam ettirmesi için bir araç olarak kullanır. Yani egemenliğin devam etmesi için bir marifet noktasına ihtiyaç vardır. Bu şekilde varlığını devam ettirebilir. Egemenlik kesinlikle kendi öteki biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Egemenlik ve muhalefeti ayırt eden şemanın, egemenliğin muhalefetten bir araç olarak yararlandığını bizde gizlediğini bize göstermektedir (Butler, 2005:35). Egemenliğin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde muhalefeti bir araç olarak kullanabilmesi için performatifliğe¹ ihtiyaç duyulmaktadır.

Dilin vazetme işlevi olarak anlaşılan performatifliğin yapısal anlatımı ile kültürel anlatımı arasında bir fark bulunmaktadır. Zizek, bu vazetmenin kendi zorunlu zemininin ve nedenselliğin görüntüsünü nasıl yarattığını göstermiştir. (Butler, 2005:38). Orada toplumsal cinsiyet performansının önsel bir tözsellik yanılması yarattığını ve toplumsal performatif ritüelin

1 Performatif: Standartlara ve kurallara dayana eylemlerin tekrarı yoluyla cinsiyetliliğin doğallaştırılmasını ve gerçekleştirilmesini ifade eder. Performans ve normatif kelimelerinden türetilmiştir.

sonuçlarını, bu önsel tözün zorunlu saçılmaları ya da nedensel sonuçlarıdır. Zizek dilsel vazetmenin yapısal özelliklerini yalıtıp, bu yapısal gerçeği göstermek için kültürel örnekler sunarken Butler, daha çok performatifliğin kültürel bir ritüel olarak, kültürel normların bir tekrarı olarak, anlamın yapısal ve toplumsal sonuçta birbirinden ayrılmadığı bir beden habitusu olarak yeniden düşündüğünü söyler (Butler, 2005:39).

Zizek'in bize sunduğu şey, siyaset içindeki her performatifliğe musallat olan değişmez aporetik² ve metaleptik³ yapılarla ilgili bir içgörüdür. Genelleştirilen formülasyon ile bu formülasyonun açıklayıcı örneklerin ölçüştüremezliği, Zizek'in saptadığı tersine dönüşlerin bağlamının, yapılarına dışsal olduğunu vazedir. Hegemonya rızanın eleştirel bir sorgulanmasına gerektiriyordu ve Zizek iktidarın bize kısıtlayan şeye rıza göstermeye bizi nasıl mecbur ettiğini ve bizzat özgürlük ya da direniş anlayışının nasıl gizli bir egemenlik aracı olarak kullanabileceğini göstermiştir (Butler, 2005: 39; Zizek, 1993:150). Böylece hegemonik süreç başlatılmakta ve devam ettirilmektedir.

Hegemonyanın başka bir boyutu toplumsal alanın yani siyasal eklemlenmeleriyle ilgili boyuttur. Laclau toplumsal cinsiyet, ırk ya da etnisite gibi tikel kimliğin tamamlanmamışlık özelliği gösterdiğini belirtir (Butler, 2005: 41; Laclau, 2003). Tikel kimliğin vazedilmesini oluşturan ve değişmez bir biçimde sınırlayan farkların nitelik olarak ikili olmadığı, bütünlükten yoksun bir işleyiş alanına ait olduğu anlamına gelir (Butler, 2005: 41). Hiçbir tikel kimlik, diğer kimliklerin dışlanmasını varsayıp kararlaştırmadan ortaya çıkmaz ve bu kurucu dışlama ya da antagonizma her kimlik oluşumunun ortak ve eşit koşuludur (Butler, 2005: 41). Bunu kurarken bir takım oluşumlardan yararlanılmaktadır.

Ortak akılı oluşturan bir takım oluşumlar bulunmaktadır: Bunlar; ortak dinsel düşünceler, dinsel kavramlar ve okul sistemleri, folklor, aile yapısı ve geleneklerdir (Ives, 2011:133). Bu aşamada Althusser'in dediği gibi devletin ideolojik aygıtları akla gelmektedir. Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını verdiği (hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vs.) doğrudan tahakküme yönelmiş yapılar ile devletin ideolojik aygıtları (DİA) dediği, sistemin kendisini içinde olumladığı ve yeniden ürettiği ideolojik yapıları (ilk elden belirlemede dinsel, öğrenimsel, aile, hukuk, siyasal DİA'ları) ayırıştırma işine girer. Althusser'in devletin ideolojik aygıtlarından birisi olarak gösterdiği kitle iletişim araçları, egemen ideolojiyi yayan ve koruyan bir yapıdadır (Althusser, 2000:51). Kitle iletişim araçlarının doğasını oluşturan dil bu aşamada önem kazanmaktadır.

Dil bu aşamada en önemli bir hegemonya biçimidir. Her türlü hegemonyanın aracı olan dil kendine has bir dünya tasarımı oluşturur. Böylece bir anlam üretme süreci ve sistemi olan dil siyasi amaçlar için kolaylıkla kullanılabilir (Ives, 2011:135-137). Dil binlerce yıldır bir metaforik değişme ve dönüşüme uğramıştır. Dilin günümüzdeki bu metaforlar sürecinde şekillenmiş, olguları ve olayları tanımlamalarda vekâlet etme süreci başlamıştır. Bu süreçte dil birçok şeyden etkilenerek, birçok şey ile biçimlendirilerek ve hegemonik mekanizmayı oluşturur. Dil bir organik mekanizma olarak ilk hegemonya biçimini oluşturmaktadır. Günümüzde bu mekanizma teknoloji sayesinde daha rahat, kolay ve etkin bir şekilde uygulanabilmektedir. Binlerce yıl önceki retorik biçimleri hegemonik sürecin önemi bakımından bu doğrultuda kitlelere verilen ilk işaret olarak değerlendirilmektedir.

2 Aporetik: Eski Yunancada "çıkılmaz, sonuca varılmaz, karara bağlanmaz" anlamındadır.

3 Metaleptik: Zaten mecaz biçimiyle kullanılan bir sözcüğün ya da bir deyimün düzdeğişmece ögesi olarak kullanılmasıyla ilgilidir.

Günümüzde hegemonya süreci bilinç endüstrisi ve bunun yayılmasına ve gündemde etkin olmasını sağlayan bilinç endüstrisi tarafından kolaylıkla uygulanmaktadır. Gündelik yaşam pratiklerinde razı olma ve rıza gösterme pratikleri artık kendiliğinden uygulanmaktadır. Bu kendiliğinden olan meşru bir kabullenim doğrultusunda, egemenler ile ezilenlerin arasında sanki bir meşru anlaşma varmış gibi davranılarak pozisyonların devam ettirildiği bir alan oluşturulmaktadır. “*Doxa*” yani söylenmeden süregiden, normal olduğu düşünmeden kabul edilen kanaatler sayesinde yapı devam ettirilmektedir. Egemenlerin görüş açısı olan “*doxa*” sözcükler yardımıyla uzlaşmayı, ortak kanıyı, herkesçe, sanki kendiliğinden varmış gibi sağlarlar (Bourdieu, 1995:128, 136). “Bu ortak eğilimler ve onların kurduğu paylaşılan *doxa*, simgesel meta pazarının yapılarının, bu pazarın nesnel yapılarıyla uyum içindeki bilgisel yapılar biçiminde genel düzeyde içselleştirilmesini sağlayan özdeş ya da benzer bir toplumsallaşmanın ürünüdür. Simgesel şiddet egemenlik altında olanların habitüsünü oluşturan yapılarla bunların uygulandığı egemenlik ilişkisinin yapısı arasındaki uyuma dayanır: egemenlik altında olan, egemen olanı egemenlik ilişkisinin ürettiği ve bundan dolayı da egemen olanın çıkarlarına uygun olan kategoriler aracılığıyla algılar” (Bourdieu, 1995:210). Gündelik yaşam pratiklerinde bu egemenlik ilişkisini sağlayan en önemli unsur teknolojidir. Teknoloji bu hegemonik dilin aktarma kayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle teknolojik sürecin anlaşılması ve teknolojinin günümüzde hegemonik yapının oluşturmasındaki rolünün üzerinde durulması gerekmektedir.

Teknolojik Değişim

Teknoloji kullanımının amacı insanoglunun daha rahat ve güvenli yaşamasıdır. Fakat buna karşılık teknolojik yapının örgütleniş biçimi nedeniyle, günümüzde totaliter olma eğilimindedir. Marcuse’e göre (2007:5) “*totaliter*” olma durumu, toplumun sadece terörist bir politik koordinasyonu değil, aynı zamanda ihtiyaçların çıkarlara göre manipüle edilmesiyle çalışan bir terör-dışı ekonomik-teknik koordinasyonudur (Aktaran: Çelik, 2018:25). Böylece muhalif yapıların ortaya çıkmasını engellemektedir. Hegemonya totaliter bir düşünceye sahiptir ve her şeye egemen olarak başkalarının doğmasını ve yaşamasını istemez. Tüm karşıt uçları karşısında tutar, asla içinde barındırmaz. Tüm bunları müzakere ile çeşitli mutabakat usulleriyle etkisiz hale getirir. İleri teknolojiye sahip ülkeler bu kurallar manzumesini devam ettirerek ayakta kalırlar. Yaşamlarını devam ettirebildikleri makinenin gücünün insanın gücünü aşması gerekmektedir. Hatta bu ülkeler tarafından üretilen makinelerin başlı başına güç merkezi haline gelmesi sağlanmaktadır (Çelik, 2018:25).

Faşizmin yenilgiye uğramasının ardından toplumlarda bir iyimserlik havası egemen olmaya başlamıştır. Bilimde ve teknolojiye beklenmeyen gelişmelerin egemen güçler tarafından kullanılacağı ihtimalini doğurmuştur. Çünkü gittikçe önemi artan teknolojiyi bilenler yani uzmanlaşma sayesinde teknik-bürokratik tarz ortaya çıkmıştır. İnsansızlaşan bir tüketim toplumunun manipüle edici kitle iletişim araçları ve kapsamlı bürokratik aygıtlara sahip kurulu düzen sadece bütün Batı’da burjuvazinin kendi hegemonyasını sürdürmesi için değil, aynı zamanda şimdiye kadar gelişen bir kapitalist sistemin içinde antikapitalist mücadelenin başlıca temsilcileri olarak görülmüş olan toplumsal güçlerin -özellikle sanayi proletaryası- kontrol edici bir konsensusla bütünleştirilmesini giderek kolaylaştırmak için ortaya çıkmıştır (Brown, 1989: 108). Teknoloji bu aşamada var olan düzeni sürdürmekte ve böylece bir egemenlik biçimi oluşturmaktadır.

Batıdaki ezilen kitleler teknolojik gelişmeler sayesinde gittikçe daha fazla manipüle eden bir egemenlik sistemi içinde giderek daha fazla uysallaşmaya başlamışlardır. Bu sistem onların

yabancılaşmalarını ve sömürülmelerini aşmalarını sağlayacak yerde, artan bireysel tüketim düzeyi biçimindeki daha yüksek maddi telafi düzeylerini vaat etmiştir (Brown, 1989: 108). Savaş sonrası dönemde de ileri sanayi toplumlarının yeniden örgütlenmesi ve istikrara kavuşturulması, kuşkusuz kapitalist sistemin nesnel çelişkilerini hiçbir şekilde ortadan kaldırılmamış: tam aksine, bu çelişkiler öncesinden daha keskin hale gelmeye başlamıştır (Brown, 1989: 109). Böylece denetlenen bürokratik tüketim toplumu oluşturulmuş ve bu ortamda bireylerin tüketim noktasında katıldıkları baskıcı refah eğlencesi ve oyunları için ödedikleri bedel hayat alanlarında yarı-totaliter aygıtların gittikçe artan denetimine sürekli teslim olmalarıdır. Geri kalan bütün seçilmiş veya özerk alanların ileri derecede yok olmasının bir sonucu olarak ikili bir kayıp olur: “Özel alanda kişisel kimlikte bir anlam kaybı; kamu alanında anlamlı bir politik hayatın kaybı. Sınıf mücadelesinin daha erken bir çağında oluşan ve resmi olarak egemen sınıfa ve devlete karşı ezilenlerin çıkarlarının savunulmasına tahsis edilmiş örgütlerin özerkliği bile sistemin idari aygıtlarının yayılması karşısında hayali hale gelir” (Brown, 1989: 110). Denetlenen bu toplumda teknolojinin etkin bir biçimde kullanılması söz konusudur.

Teknoloji yoluyla toplumun en uç noktalarına kadar sızmak mümkün hale gelmiş ve bu mekanizma sahte ihtiyaçlar yaratma, yeni pazarlar açma ve toplumun daha fazlasını bu aygıtlar yardımıyla sömürgeleştirme suretiyle oluşturulmuştur (Brown, 1989: 110).

İnsanların karşı çıkışları da bu sunulan, koşullanmış ve hazırlanan bir zihin çerçevesinde olmaktadır. Bu mekanizma da makineler yoluyla işletilmektedir. Böylece insan ruhu ile makine bütünleşmiş ve insanların kendini ifade etme tarzları makinelerin dolayısıyla inşa edilmeye başlamıştır. Bu şekilde bireyi topluma bağlayan mekanizma değişime ve sosyal kontrole, ürettiği yeni ihtiyaçlara dayandırılmaya başlamıştır (Marcuse, 2007: 11). Bu uyum karşı çıkışlar ile bir mekanizma çerçevesinde oluşturulmaktadır. Sınırların dışına çıkıldığında Foucault’nun büyük kapatma (Big Closure) dâhilinde insanlar hapisaneler veya tımarhaneler içerisinde ıslah edilmektedir (Foucault, 2001). Böylece insanlar çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

İnsanlar teknoloji işleyişini kolaylaştırmak için çeşitli makineler icat etmişler ve bu şekilde doğa ile nasıl savaşıacaklarını öğrenmişlerdir. Fakat içerisinde oldukları doğanın yerini teknolojiyle ile ikame etmeleriyle insan emeği sömürülmekte ve teknoloji insan emeğini sürdürmenin aracı haline gelmektedir. Böylece insani ve doğal olmayan bu gelişim yoluyla insanlar pasifleşmekte, kötüleştirmekte veya toplumdan izole edilmektedir. Yabancılaşmada bir temel faktör haline gelen teknoloji insanın iç dünyasını etkileyerek zihinsel düşünme aktivitelerlerini biçimlendirmekte ve onun özgürleşmesi yolunda bir tehdit teşkil etmektedir.

İnsanların bu yeni ortamda kendilerine sunulan ürünleri özgürce seçtikleri iddia edilmektedir. Oysa sunulan bu ürünler endüstrinin kontrol ve denetim mekanizması sonucu oluşturulmaktadır. İnsanlar karşı çıkışlarını da daha önce koşullanmış ve hazırlanmış olan bir zihin çerçevesinde yapmaktadırlar. İnsanların arasına insanlar gibi olan veya onun gibi olması beklenen makineler yani teknoloji girmiştir. Marcuse (2007:11), insanların kendilerini metalarında tanıdıklarını; ruhlarını otomobillerinde, müzik setlerinde, asma katlı evlerinde, mutfak ekipmanlarında bulunduğunu iddia etmektedir. Bireyi topluma bağlayan mekanizma değiştiğini ve sosyal kontrol, ürettiği yeni ihtiyaçlara dayandırılmaya başlandığını söylemektedir (Aktaran: Çelik, 2018:26). Alman düşünür Horkheimer (1998:123)’a göre, günümüzde özgürlük artışı, özgürlüğün niteliğinde bir değişime yol açmıştır. Ata binmek yerine otomobil kullanmaya başlayan insan daha çok özgürleştiğini zannetmektedir. Oysa otomobil kullanan biz değil de, uymak zorunda olduğumuz yasalar ve kurallardır (Aktaran: Çelik, 2018:26). Özgürlüğün niteliği değiştirilmiş ve özgürlük artışı olarak nitelenen makinelerin kullanımı yoluyla elde edilen avantajlar bir kurallar dâhilinde endüstri ile biçimlendirilmiş uyması gereken çeşitli kaidelerdir. Bunun temelinde teknolojik determinizm yatmaktadır.

Determinizm veya belirlenimcilik bir sürecin ya da olayın gidişatını sabitleyen, önceden var olan ve çoğunlukla 'dış' şartların bulunduğu ön kabule dayanan bir değerlendirme biçimidir (Baştan, 2017: 86). Böylece olaylar salt bir merkezi güce, ilke ve kurallara dayanılarak biçimlendirilir. İnsan iradesi özgür değildir, kendi kendini kısmen de olsa belleme imkânına sahip değildir (Baştan, 2017: 86). Bu oluşum insanları, başkaları tarafından üretilen çeşitli mekanizmalara bağımlı hale getirmektedir.

Teknolojik belirlenimcilik ise her türlü değişimleri, eylem yönelimlerin merkezine nihai etkileyici etken olarak üretim ve tüketim ilişkilerini şekillendiren teknolojinin konulmasıdır (Baştan, 2017: 87). Böylece teknolojinin hem özerk, hem de toplum üzerinde belirleyici olduğu iddia edilir (Mutlu, 1994:215). İletişim teknolojileri, konusundaki belirlenimcilik ise bu araçları kullanım becerilerine sahip kimselerin veya oluşumların toplumsal varlıkları değiştirebileceği varsayımına dayanır (Baştan, 2017: 87). Marshall McLuhan ise iletişim teknolojilerini insan bedeninin ve duygularının dünyadaki uzantısı olarak nitelendirilmektedir (McLuhan, 2017). McLuhan, teknolojik determinizm sayesinde teknolojinin her alanda insan hayatını biçimlendirdiğini öne sürmektedir (McLuhan, 2017). Teknoloji, toplumsal değişimde siyasal ve bağımsız bir değişken olarak görülmektedir. Bu varsayım teknolojinin kullanımını yöneten toplumsal süreçleri ve seçimleri göz ardı etmekle eleştirilir. Bu eksikliğin yanı sıra, teknolojik belirlenimcilik farklı tür teknolojilerle birlikte var olan olası toplumsal düzenlemeler çeşitliliğini de göz önünde bulundurmaz (Mutlu, 1994:215). Aynı formülleri kullanan, şablon sistemlerin dikte ettirilmesi, toplumsal düzenlemelerin çeşitlilik içermesi nedeniyle çeşitli sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Teknolojik belirleyicilik şu anda her alanı sarmış durumdadır. Her soruna çözüm bulacakmış gibi görünen teknoloji her şeye tam olarak çözüm sağlayamaz durumdadır. Dahası yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çelik, 2018:63). Teknoloji ne kadar gelişirse toplumsal denetim o denli artmaktadır. Toplumsal denetim, bir ideoloji temelinde geliştirilmiş ve teknolojik araçlarla donatılmıştır. Teknoloji bu denetimi kolaylaştırmakta ve etkili olmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra teknoloji insanın daha çok uyumlu bireyler haline gelmesine ve karşı çıkışlarını etkisizleştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Günümüzde insanlar Facebook, Twitter gibi "sosyal medya" araçları ile konformist bir karşı çıkma eyleminde bulunmaktadır. Bu eylem biçimi sadece Facebook ve Twitter'ın kuralları çerçevesinde olmaktadır. Zaten elektronik karşı çıkışın kendisi soğuk bir eylemdir. Sıcak karşı çıkışlarla ilgisi yoktur. Bu nedenle toplumsal denetimin baş araçlarından olan teknolojinin çizdiği çerçevenin dışına çıkılmadan bir tür "havasını, gazını almak" eylemi yapılmaktadır. Böylece bir parça da olsa rahatlama sağlanmaktadır (Çelik, 2018:26).

Teknoloji kendi içerisinde uyumlu ve ahenkli çalıştığı için bunun toplumda da bu şekilde olması arzu edilir. Adorno'nun "On Popular Music" makalesinde bahsettiği standartlaşma, toplumda da kendisini göstermektedir (Adorno, 1990:301). Aynı tüketim alışkanlıklarına sahip olma, aynı düşünme, aynı hareket türleri, kitlesel üretim ve dağıtım mekanizmasına katkıda bulunmaktadır (Çelik, 2018:27). Ürünlerin bu mekanizmada rolünü Marcuse insanın sosyopsikolojik dönüşümü kapsamında şu şekilde açıklamaktadır:

"Ürünler doktrin aşılarda ve manipüle etmektedirler; kendi sahteliğine karşı bağışık olan sahte bir bilinç geliştirirler. Ve bu faydalı ürünler daha fazla sosyal sınıflara daha fazla kişiye ulaştıkça, doktrin aşılama reklam olmaya son verir; bu bir yaşam tarzı haline gelir. Bu yaşam şekli öncekinden daha iyi bir yaşam şeklidir ve niteliksel değişime karşı mücadele etmektedir. Böylece, içeriğiyle, yerleşik söylem ve eylem evrenini aşan fikirlerin, arzuların ve amaçların bu evrenin koşullarına itildiği veya azalttığı tek boyutlu düşünce ve davranış modelini ortaya çıkarır. Verilen sistemin rasyonalitesi ve nicel uzantısıyla yeniden tanımlanırlar (Marcuse, 2007:14)."

Bu yaşam şeklinde sistem başkaları tarafından kontrol edilmektedir. Böylece konformist bir yapı oluşturulur. Herkesin uyum içerisinde olan be başkalarının yönettiği bir sistem meydana gelir. Horkheimer'e göre (1998: 124), Almanlar Nasyonal Sosyalist Parti'yi iktidara taşıdıklarında yani siyasal bağımsızlıktan vazgeçmeyi öğrenmeden önce, yönetim biçimlerini hep ayak uydurmaları gereken birer düzen olarak görmeyi öğrenmişlerdir, tıpkı tepkilerini atölyedeki bir makine ya da yol kurallarına uydurdukları gibi... (Aktaran: Çelik, 2018:27). Bu kuralcılık ve düzene her zaman uyma dayatması çeşitli sorunlara neden olmuştur. Bu durum özellikle Almanya ve çeşitli Avrupa ülkelerinde Faşizmin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Teknolojinin insanı ele geçirmesini ve bunun da ileri kapitalist toplumda kapitalist aygıt/ mekanizma yararına yapılmasını engelleyici bir şey var mıdır? Çünkü Postman'a göre (2004:18), bir teknolojinin işleyiş biçimi üzerinde kontrol sahibi olanlar, bundan yoksun insanlar karşısında gücü ellerinde toplarlar ve kaçınılmaz bir şekilde bu güçten yoksun olanlara karşı bir düzen oluştururlar (Aktaran: Çelik, 2018:28). İleri teknolojik toplumunda bilimsel ve teknik ilerlemenin bir tahakküm aracına dönüştürülmesine (Marcuse, 2007: 18) nasıl bir mekanizma ile karşı çıkılabilir? İnsanın hayal dünyası ve üretkenlik çabası bu baskın tarzı nasıl silebilir? İnsanlar edebiyat, müzik ve diğer sanat çabaları ile bu baskın tarza direnebilir mi? Yüksek kültür bu aşkın tarzı bastırabilir, azaltabilir ve yok edebilir mi? (Çelik, 2018:28).

İleri teknoloji toplumu deyimi aslında Batıyı işaret etmektedir. Batının teknolojik egemenliği sonucunda iki kutuplu dünya meydana gelmiştir. Batının rasyonalizmle birlikte oluşan araçsal bakışı kapitalizme hizmet etmiştir. Batıda burjuva devriminin araçsallık ve rasyonellik temel alınarak yapılması bu duruma yol açan en önemli unsurlardandır. Doğu ise duygulara hitap ederek bu oluşuma bir karşıtlık meydana getirmiştir. Doğu ile Batı arasındaki bu yarışma sonucu iki güçlü görüş yoğunlaşarak farklı kutuplara itilmektedir (Çelik, 2018:28).

Marx teknolojik gelişmelerin bu değişimi yarattığını bilmekteydi. O'na göre teknolojik buluşlar, ekonomik etkilerinden başka, insanların gerçeği algılayış biçimlerini etkilemekte, onların sosyal ve zihinsel hayatın çeşitli biçimlerini anlama yollarını belirlemektedir (Postman, 2004:31; Aktaran: Çelik, 2018:29). Marcuse'a göre (2007:64), toplumun emici gücü, *antagonistik* içeriğin asimile edilmesiyle sanatsal boyutu tüketmektedir. Böylece karşı çıkışlar giderek tükenmektedir. Kültür alanında, yeni totaliterlik yapısının kendini gösterdiği yer uyum yaratan bir çoğulculuktur, orada en çelişkili eserler ve hakikatler barışçıl bir şekilde, kayıtsızlık içinde bir arada yaşamaktadırlar. (Aktaran: Çelik, 2018:29).

Marcuse, (2007: 88), ileri teknoloji düzeninin akılcı olması ve etrafında şekillenen mantıksal düzenin, doğanın kurallarını bir kenara bırakarak ve kendi düzenini ortaya koymasından ötürü olduğunu söylemektedir. O'na göre kitlesel savaşlar ve kısımlar eskisi kadar yoktur, onun yerine sömürgeci düzende az gelişmiş yapıları yıkarak kendi mantıksal-sömürgeci düzeninin yerine geçer. Bu yer değiştirme aktivitesinde her şey yukarıdan dayatılarak şekillendirilir. Karşıtlar soğurularak etkisiz hale getirilir. Düzene ve sisteme zararsız olarak yeniden düzen içerisinde var olmalarına izin verilir. Tüm bunlar "*mutsum toplumsal taban üzerindeki üretken üst yapı, efendiler ile onlara bağımlı olanlar arasında aracılık yapan medya*"nın içerisine yayılır. Reklam araçları tek boyutlu davranışların kendini ifade ettiği iletişim evrenini şekillendirirler (Aktaran: Çelik, 2018:32). Çağan (2003: 161) ise, kitle iletişim araçlarının ürettiği fantezi dünyasında kültür ve eğlence eriyip birbirine karışmış olduğunu, popüler sanatın, normal bir duygusal hayatı engelleyen ve kitlelere itaat etmeyi öğreten fantezilerle dolu bir sefahat âlemine körlemesine yuvarlanışa neden olduğunu ileri sürmektedir (Aktaran: Çelik, 2018:32). Marcuse, (2007: 89) bu düşünce alışkanlıklarının ifadesinde, görüntü ve gerçeklik, olgu ve etmen, töz ve yüklem arasındaki gerginlik ortadan kalkma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. O'na göre özerklik,

keşif, gösteri ve eleştiri unsurları, belirtme, ileri sürme ve öykünme unsurları önünde geri çekilirler. Büyülü, otoriter ve ritüel unsurlar konuşmaya ve dile nüfuz eder. Söylem, bilişsel ve bilişsel değerlendirme sürecinin aşamaları olan arabuluculuklardan mahrum kalırlar. Bu aşamada eleştiri ve başkaldırma ortadan kalkmakta, düşünceler bu kapsamda belirtilmekte ve açıklanmaktadır. Böylece edilgen bir dil anlayışıyla insanlar pasifize edilmeye çalışılmaktadır. Dildeki olguları kavrayan ve böylelikle olguları aşan kavramlar gerçek temsil olanaklarını yitirmektedirler (Aktaran: Çelik, 2018:32). Bottomore (1997:42) ise, Weberci bu paradigma ile toplumu biçimlendiren teknik rasyonelliğin ve rasyonalizasyon sürecinin belirlediği ekonomik, siyasal ve bürokratik modern sistemin toplumsal sınıf, grup, topluluk ve bireylerin dışında geliştiği ve bu kesimleri giderek etkisizleştirdiği tezi üzerine kurulu olduğunu söyler (Aktaran: Çelik, 2018:32). Böylece rasyonalizasyon hayatın tüm süreçlerinde iyice hissedilmektedir.

Oluşturulan dil ile tüm karşıt unsurlar kabul edilebilir hale getirilir. Örneğin silahlanmaya harcanan paranın devasa miktarda olması ile insanlar hiç ilgilenmezler. Çünkü düzen onlara silahlanmanın o kadar kötü bir şey olmadığını öğretir. Örneğin reklamcılık teknikleriyle bomba sığınaklarının konforundan ve silahların haşmetinden bahsedilerek insanların büyülenmesine yardım edilir. Kullanılan dil on ikiden vuran, tek yanlı ve kuşatılmış yapıdadır. Uçakların adı, silahların adları hem numara, hem de isimle kısa ve öz olarak hipnotize edici şekilde yapılandırılır. F-16 (Fighting Falcon-Savaşan Şahin), F-4 (Phantom- Hayalet), F-5 (Freedom Fighter-Özgürlük Savaşçısı), A-10 (Tank Killer-Tank Katili). Bu isimler onları aramızdan biri, ailemizin bir parçası, tanıdık, bildik haline getirir. Bu bir reklamcılık tekniğidir ve insan aklında imgeler yaratarak ürünlerin satılmasını teşvik eder. Bu teknik insanı girdiği her delikte yakalar. Cep telefonları ekranında, evin yatak odasında, otobüste, trende her yerde gözümüzle ve kulağımızla yakalanmaktadır (Çelik, 2018:33-34). Marcuse (2007: 89), reklam sektörünün bunu bizim için yaptığını da söylediğini ve artık bu *“sizin otoyolunuz”, “sizin havaalanınız”, “sizin gazeteniz”, sizin gözde mağazanız”* diye seslenerek insanların bir yanılısama yaşamasına yardım ettiğini söyler (Aktaran: Çelik, 2018:34).

Marcuse (2007: 89)’a göre, artık *“ordu”* sizin olmuştur, tüm üretim araçları *“sizin”* yani halkın malıdır. Uçaklar, trenler, otobüsler hep *“sizin”*dir. Bu şekilde ileri teknolojik düzen, işlevsel ve manipüle edilen iletişimin en ileri şekillerde bile dil, gerçekten çarpıcı yapılarda kişinin ve işlevin yetkeci özdeşleştirilmesini dayatır. Anlatım tarzı, yayıncının politikası tarafından belirlenir ve böylece onun düşüncesini okuyucuya dayatır (Aktaran: Çelik, 2018:34). Modern dünyada iletişim olanaklarını tıkayan olgu, bu şekilde kurulan araçsal ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Avcı (2013:2), piyasa mantığının ve fetişleştirilen üretim düzeninin gündelik yaşam alanlarını sömürmesi ve bu alanlar üzerinde tahakküm kurması, özerk ve özgür yönetimli iletişim süreçlerinin bozulmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (Aktaran: Çelik, 2018:34).

Tam olarak yetkeci bir dil toplumsal kapanmaya *“emir- komuta”* sürecine yardım eder. Yetkeci dil; ülke ve rejim tanımaz, tüm toplumu sarar. Artık sadece emirleri iletmez, bilginin anlamını da iletmeye başlar. Bilgisayar programları bile yetkeci dil mekanizması çerçevesinde oluşturulur. Bir program tasarımı aşamasında emir-komuta zinciri işlemeye başlar. Her program kümesinin bağlı olduğu bir üst küme vardır. Programlar bu üst kümenin idaresi altında birbirleriyle koordineli şekilde çalışırlar. Teknik bilgisayar tasarımında da bu yetkeci dizayn görünür. Örneğin bir ana bilgisayar (server), bir de diğer bilgisayarlar vardır (client). Tüm programlar emir komuta zincir halinde kurulmaktadır. İnternet yapılanması da ana bilgisayarlar aracılığıyla bilgisayarların birbirine bağlanmasına dayanır. Bu yetkeci olarak organize edilmiş yapıda internette icra edilen bütün faaliyetler ana bilgisayarlar tarafından kontrol edilir, gözlemlenir ve kaydedilir. Yetkeci şema tüm insani, bilimsel ve teknik faaliyetlerinin ruhuna işlemiştir. Yetkeci faaliyet ve organizasyon

insani bireysel düşüncenin yenilgisini gösterir. Konformist bir oluşum sonucunda bireysel düşünce artık yenilmiştir ve toplumsal güç onun üzerine geçmiştir. Bu geçiş şekli düşüncenin olgusal ve yetkeci mekanizmanın eline geçmesi şeklinde yapılandırılır ve gerçekleştirilir. Bu nedenle demokratik seçim tam olarak bir özgür ortamda gerçekleşmez (Çelik, 2018: 34).

Herbert Marcuse 'Tek Boyutlu İnsan' adlı kitabında (2007: 128) teknolojiye genel olarak bakıldığında "teknolojik akılcılığın totaliter evreni" us düşüncesinin en son dönüşümü olduğunu vurgulamaktadır (Aktaran: Çelik, 2018:34). Marcuse şu hususu da eklemektedir: Özgürlük ve baskı, üretkenlik ve yıkım, büyüme ve gerilemenin korkunç uyumu ile gelişmiş endüstriyel uygarlığın kapalı operasyonel evreni, belirli bir tarihsel proje olarak bu mantık düşüncesinde önceden tasarlanmıştır. (Aktaran: Çelik, 2018:34). Bu kapalı operasyonel evren, günümüzde teknolojinin totaliter bir eğilimle oluşturduğu büyük bir alan haline gelmiştir.

Teknoloji sayesinde devletler ve çok uluslu şirketler bu evreni medya ile inşa etmektedirler. Chomsky araçsalci materyalizm bakış açısı kapsamında bu konuda ipuçları vermektedir. Chomsky ve Herman tarafından ortaya konulan "Propaganda modeli"ne göre (Chomsky, 1993:224-225); güç, sermaye, iktidar ve çıkar ilişkileri üzerinde kurulmuştur. Bu modelde medyanın totaliter bir rejimde olduğu gibi o günkü devleti yönetenlerin çizgisini bir papağan gibi tekrarladığını değil, medyanın, tipik taktiksel gerekçelerle -*hükümet politikasının bazı yönlerine itiraz edenler dâhil olmak üzere*- genel olarak devlet-şirket bağının güçlü elit kesimlerinin konsensüsünü yansıttığını ileri sürmektedir (Aktaran: Çelik, 2018:34). Böylece teknoloji sayesinde geliştirilmiş olan medya belli kesimlere hizmet etmektedir. Hizmet ederken insanların düşünce ve davranışlarını yönlendirmektedir. Böylece doğal olanla yapılı olanlar karşı karşıya gelmektedir (Çelik, 2018:34). Teknolojik gelişmelerin günümüzde insani ilişkileri belirlemesi ve insan davranışlarını yönlendirmesi bu araçların başkaları tarafından bu amaçla kullanılmasının açık bir göstergesidir.

Sonuç

Teknolojik gelişmelerin insan yararına olduğu ve modernizmin en önemli aracı olduğu kabul edilmektedir. Teknolojinin sıradan insanların yaşamın rahatlattığı söylenebilir. Oysa teknoloji hâkim sınıfların ellerinde kontrol ve hegemonya sağlamak için kullanılmaktadır. Belirli sınıflar bu gücü egemenliği altındaki insanların yönetilmesi, yönlendirilmesi ve hali hazırdaki düzenin bu şekilde devam etmesi için kullanılmaktadırlar. Teknolojinin bu duruma uygun yapısı, hegemonyayı sağlamadaki başarısı ile geniş insan yığınlarının bilerek veya isteyerek hâlihazırdaki sisteme mahkûm hale getirmektedir. Tahakküm altındaki insanlar bütün bu yaşadıklarının normal hale dönüştürülmesinden dolayı konformist bir tavra sürüklenmektedirler. Özgürce yaptıklarını iddia ettikleri her şey ancak düzenin izin verdiği ölçüde yapılmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi toplumsal denetimi artırmaktadır. Çünkü teknoloji cep telefonu internet, kameralar gibi araçlarla insanları gözetim ve kontrol altında tutmaktadır. Teknolojinin işleyiş biçiminde kontrol sahibi olan insanlar bu gücün sayesinde insanların ne yaptığını, harcamalarını nasıl yaptığını kolay bir şekilde öğrenmekte ve ona göre kapitalist ve hegemonik uygulamaları devreye sokabilmektedirler. İnternet adıyla birkaç merkezi makine tarafından idare edilen bilgi teknolojileri, bunların belli güçlerin elinde tutulması bu güçten yoksun olanlara karşı önemli bir mekanizma oluşturmaktadır. Bu gücün bir tahakküm aracına dönüşmesini engelleyecek bir mekanizma mevcut değildir.

Rasyonalizmle birlikte oluşan kapitalist yapı tüm muhalif yapıları ortadan kaldırmakta ve aynı şekilde düşünen, davranan ve tüketen bir kitleye dönüştürmektedir. Kapitalist yapı içerisinde iyi

bir vatandaş olmak ile iyi bir tüketici olmak birbiriyle eşdeğer kavramlar olmuştur. Teknolojinin ürettiği rasyonellik ve rasyonalizasyonun ürettiği ekonomik, siyasal ve bürokratik yapı insanlık anlamında etkisizleştirilmiş ve uyum şeklinin en uç şeklini oluşturmaktadır.

İnsanlara teknoloji sayesinde inandırılan şeyler dikkat çekmektedir. Örneğin modernizmin insanlık için en uygun ve özgür yapı olduğunun dayatılması ile yeni bir sürece girilmiştir. Bu süreç Marcuse'nin deyişi ile ileri teknolojik çağ veya postmodern dönem, teknolojik modernizm gibi isimlendirmelerle geçiştirilebilir. Ancak önemli olan bu dönemin yetkeci bir dil ile yapılandırılmış olması ve teknolojinin de bu düzenin devam ettirilmesi için araç olarak kullanılmasıdır. Böylece yetkeci dil faşizmi, Gramsci'nin dediği gibi çeşitli araçları ortadan kaldırarak ve onları görünmez hale getirmekte ve böylece teknolojik ussallığın totaliter evrenini oluşturulmaktadır. Bu aygıtlar yardımıyla daha fazla tüketimi sağlama ve bunu teşvik etme yolunda zorlama mekanizmaları oluşturulmuştur. Böylece teknoloji, kapitalizm için yeni hegemonya biçimleri oluşturmak için elverişli bir aygıt haline dönüştürülmüştür.

Teknoloji sayesinde cebimize kadar girmiş olan medya oluşumları güç, sermaye ve iktidar baskısını insanlara dayatmaktadır. Bu durumun sonuçlarını kısa zaman içerisinde görüleceği ve teknolojinin insanlara faydalı yönlerinin yanında mahsurlu yanlarının da anlaşılacağı değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev: Yusuf Alp. İstanbul: İletişim, 2000.

Avcı, Artun (2013) "Marcuse ve Erotik Rasyonalite Üzerine", Skop: Sanat tarihi Eleştiri Dergisi, 7.12.2013, <http://www.e-skop.com/skopbulten/marcuse-ve-erotik-rasyonalite-uzerine/1685>, Erişim Tarihi: 21.10.2016.

Baştan, Serhat (2017) *İletişim Teorisi*, Ankara: Orion.

Brown, Bruce (1989) *Marks, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi*, Çev.: Yavuz Alagon, İstanbul: Ayrıntı.

Butler j. ve diğ. (2005) *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik*, İstanbul: Hil.

Benjamin, Walter (2001) *Teknik Olarak Yeniden-Üretilbilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, Çev.: A. Cemal, İstanbul: YKY.

Bottomore, Tom (1997) *Frankfurt Okulu*, Çev.: A. Çiğdem, Ankara: Vadi Yayınları.

Bourdieu, Pierre (1995) *Pratik Nedenler*, İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Butler, J. Ve diğerleri (2005) *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik*, İstanbul: Hil.

Chomsky, Noam (1993) *Medya Gerçeği*, Çev.: A. Yılmaz, İstanbul: Tümsamanlar Yayıncılık.

Çağan, Kenan (2003) *Popüler Kültür ve Sanat*, Ankara: Altınküre.

Çelik, Hüseyin (2018) *Dil ve Yeni Medya*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Foucault, Michel (2001) *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Garnham N. (2001) "Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru", çev.: S. Çelenk, *Praxis (4)*, 2001, s.: 126-143, İstanbul: Praxis.

Garnham, Nicholas (2005) "Ekonomi Politik ve Kültürel Çalışmalar: Birleşme mi? Boşanma mı?, Çev.: S. Çelenk, İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar içinde. Ankara: De Ki. Critical Studies in mass Communication, CSMC, 95, 12/1

Gramsci, Antonio (1986) *Hapishane Defterleri: Seçmeler*, Çev.: Kenan Döner, İstanbul: Onur.

Gramsci, Antonio (2004) "Concept of Hegemony". URL: <http://www.theory.org.uk/ctr-gram.htm>, Erişim Tarihi:18.03.2004.

Horkheimer, Max (1998) *Akıl Tutulması*, İstanbul: Metis

Ives, Peter (2011) *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, İstanbul: Kalkedon.

Laclau, Ernesto (2003) Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, Çev.: E. Başer, İstanbul: Birikim.

Marcuse, Herbert. (2010) *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler*, Çev.: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea.

McLuhan Marshall (2017) *Gutenberg Galaksisi*, İstanbul: YPY.

Mutlu, Erol (1994) *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ark.

Postman, Neil (1994) *Televizyon Öldüren Eğlence*, Çev.: O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı.

Postman, Neil (2004) *Teknopoli: Kültürün Teknolojiye Teslim Oluşu*, Çev.: Mustafa Emre Yılmaz, İstanbul: Sentez.

Zizek Slavoj (1993) *Tarrying with the Negative, Kant, Hegel and the Critique of Ideology*, Durham: Duke University Press.